

De rol van sociale partners in het duurzaamheidsdebat

Uit de in juni jongstleden verschenen kabinetsnota 'Op weg naar een duurzame economie' kan worden afgeleid dat de komende jaren een beroep zal worden gedaan op de bereidheid van de sociale partners om een actieve bijdrage te leveren aan het milieubeleid. De sociale partners, en met name de Sociaal-Economische Raad (SER) mengen zich al jaren in het duurzaamheidsdebat. De SER bepleit milieubewuste proces- en productinnovaties en een milieuvriendelijke marktvrage.

Het betrekken van maatschappelijke organisaties bij het (milieu)beleid wordt als belangrijke voorwaarde gezien voor de legitimering en effectieve uitvoering van beleidsmaatregelen." Zo valt te lezen in de slotbeschouwing van het onlangs verschenen rapport 'Maatschappelijke organisaties, publieke opinie en milieu' van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Gelet op de actuele discussie over milieu en economie behoeft het geen betoog dat centrale economische actoren als de werkgevers- en werknemersorganisaties (de sociale partners) ook heel nadrukkelijk tot die maatschappelijke organisaties moeten worden gerekend, die mede bepalend zijn voor het succes van het milieubeleid.

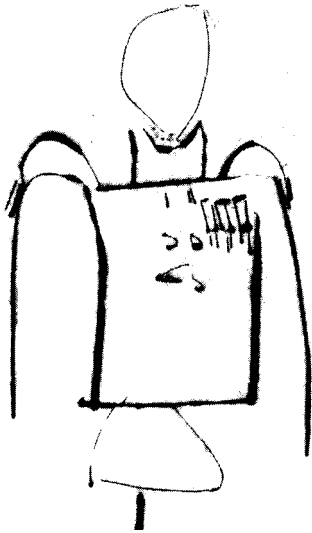
In deze bijdrage staat de rol van de sociale partners in het duurzaamheidsdebat centraal. Daarbij wordt bijzondere aandacht besteed aan de positie en opvattingen van de Sociaal-Economische Raad (SER) op dit gebied.

Dr. C.A. van der Wijst

De opzet is als volgt. Allereerst wordt kort geschetst welke posities de grote centrale werkgevers- en werknemersorganisaties innemen op het terrein van het milieu. In het verlengde hiervan wordt vervolgens ingegaan op de SER, zijn taak en enkele van zijn opvattingen in de duurzaamheidsdiscussie: hoe ziet de SER de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid en maatschappelijke actoren? Hoe verhoudt het streven naar een hoge economische groei zich tot het ambitieuze milieubeleid? En: welke bouwstenen

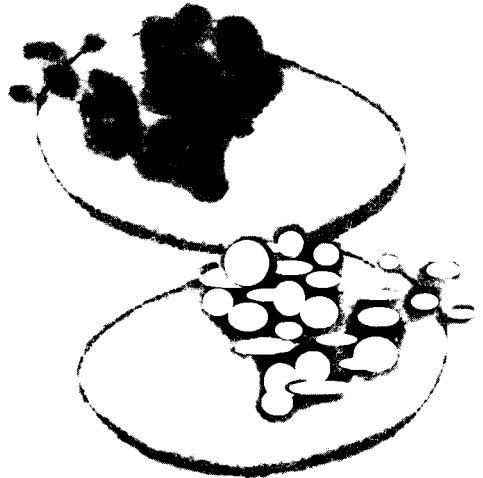
KWARTETSPEL DER DUURZAAMHEID

FASES IN MILIEUBELEID

1. **Dwingende maatregelen, louter gebod en verbod.**
2. De vervuiler betaalt.
3. Productieprocessen.
4. Toekomstige generaties.

KWARTETSPEL DER DUURZAAMHEID

FASES IN MILIEUBELEID

1. Gebod en verbod.
2. **De vervuiler betaalt.**
3. Productieprocessen.
4. Toekomstige generaties.

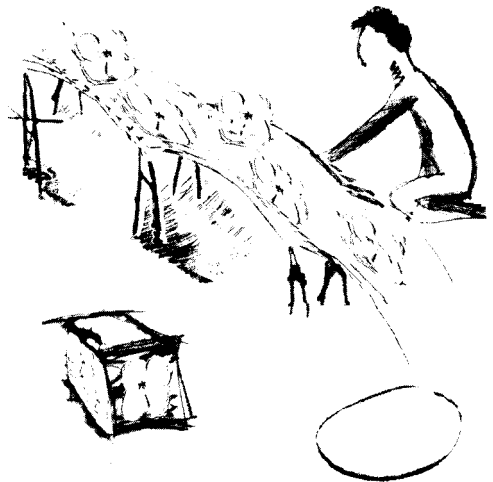
KWARTETSPEL DER DUURZAAMHEID

FASES IN MILIEUBELEID

1. Gebod en verbod.
2. De vervuiler betaalt.
3. **Nieuwe milieu-efficiënte productieprocessen.**
4. Toekomstige generaties.

KWARTETSPEL DER DUURZAAMHEID

FASES IN MILIEUBELEID

1. Gebod en verbod.
2. De vervuiler betaalt.
3. Productieprocessen.
4. **Toekomstige generaties gedragen zich vanzelf milieuvriendelijk.**

draagt de SER aan voor de discussie over de kabinetsnota over milieu en economie?

Sociale partners en milieu

FNV en CNV

De Nederlandse vakbeweging behartigt niet alleen de directe belangen van werknemers, maar zet zich ook in voor bredere maatschappelijke vraagstukken. Een schoner milieu is er een van. De 'brede' vakbeweging gaat dilemma's niet uit de weg. Dit kan overigens tot flinke interne discussies leiden, waarbij de milieubelangen zeker niet altijd het zwaarst wegen. Twee voorbeelden. In 1992 lanceerde CNV-voorzitter Westerlaken het plan om de loonstijgingen langjarig te beperken ten behoeve van investeringen in milieuvriendelijkere productiemethoden. Ook zouden de belastingen op arbeid moeten verschuiven naar belasting op vervuilende activiteiten. Buiten maar ook binnen het CNV bleek sterke oppositie tegen dit plan, waardoor het in een bureaula verdween. De discussie over een verschuiving van belastingheffing naar milieubelastende activiteiten is in het zicht van de belastingplannen van staatssecretaris Vermeend (de aangekondigde Nota belastingstelsel in de eenentwintigste eeuw) overigens weer een actueel thema in het politieke debat.

Een tweede voorbeeld illustreert dat in een concrete situatie de mening tussen een vakcentrale en een aangesloten bond uiteen kan lopen. Zo toonde de vakcentrale-FNV zich voorstander van het verbod op fosfaten in wasmiddelen, terwijl de Industriebond-FNV zich daartegen verzette met het oog op de verwachte negatieve werkgelegenheidseffecten.

FNV en CNV werken al lange tijd sa-

men met milieuorganisaties; beide vakorganisaties hebben formele contacten met Milieudefensie en met de Stichting Natuur en Milieu.

In 1994 richtten deze vier organisaties zich in een gezamenlijke brief tot het nieuw aangetreden kabinet met het verzoek om serieus werk te maken van een belangrijke notie uit het paarse regeerakkoord: de economische groei moet duurzamer, niet 'meer van hetzelfde'. De genoemde brief bevat een pleidooi voor een Ecologisch-economische structuurnota. De opstellers betogen dat een sturend beleid van de overheid absoluut noodzakelijk is, omdat het tot nu toe niet lukt het milieu volwaardig te laten meespelen in de markteconomie: "De overheid moet bevorderen dat de economie zich structureel ontwikkelt in een richting die sociaal, economisch en ecologisch verantwoord is. Goed overleg met het georganiseerde bedrijfsleven en met andere maatschappelijke groeperingen is daarbij essentieel." Zoals bekend is de bepleite Ecologisch-economische structuurnota er nooit gekomen. Het pleidooi van de vak- en milieubeweging is wel een belangrijke aansporing geweest voor de kabinetsnota over milieu en economie. Op sectoraal niveau vindt regelmatig overleg plaats tussen vakbonden en milieuorganisaties. Er worden onder meer convenanten afgesloten op lokaal en nationaal niveau. Een voorbeeld is het convenant dat de Bouwbond-FNV met werkgevers, architecten, ontwikkelaars en woningcoöperaties heeft opgesteld om tot een duurzamere manier van bouwen te komen. Het milieu heeft ook een plaats gekregen binnen CAO's.

VNO-NCW

Golden de werkgevers tot het eind van de jaren tachtig in veler ogen welhaast

als tegenstanders van de milieubeweging, sinds het doelgroepenbeleid in het kader van de Nationale Milieubeleidsplannen (NMP's) is die houding in een meer coöperatieve veranderd. Het bedrijfsleven realiseerde zich dat een goed milieu ook in het belang is van bedrijven. Niet alleen stelt de overheid milieueisen, ook de markt spreekt bedrijven aan op hun verantwoordelijkheid voor het milieu: banken en verzekeraars, leveranciers en niet in de laatste plaats de consument. De discussie over de Brent Spar is daarvan een aansprekend bewijs.

Hoewel het VNO en het NCW pas in 1995 fuseerden, werken beide centrale werkgeversorganisaties al sinds 1967 samen in het Bureau voor Milieu en Ruimtelijke Ordening (BMRO). Dit zelfstandig optredende bureau houdt zich vooral bezig met algemene milieuvraagstukken en heeft contact met de overheid over de voorbereiding en uitvoering van milieubeleid. In het kader van het doelgroepenbeleid worden specifieke milieuvraagstukken per branche of bedrijfstak behandeld. Vooral sinds het begin van de jaren negentig hebben de verschillende brancheorganisaties vele convenanten en intentieverklaringen afgesloten, die uiteenlopende terreinen beslaan (bijvoorbeeld CFK-reductie, energiebesparing, verpakkingen, tropisch hardhout). Daarnaast ziet VNO-NCW voor zichzelf taken weggelegd bij het opzetten van bedrijfsinterne milieuzorgsystemen en bij de sanering van vervuilde bedrijfstreinen.

De SER en het milieu

Aard van betrokkenheid

Als onderdeel van de overlegeconomie is de SER sinds het eind van de jaren tachtig betrokken bij advisering over milieuthema's. In 1993 is een speciale commissie in het leven geroepen om SER-adviezen over de thema's milieu en economie voor te bereiden: de Commissie Duurzame Ontwikkeling (DUO). Deze commissie bestaat behalve uit vertegenwoordigers van de sociale partners en onafhankelijke des-

---

**We moeten naar een
innovatieve
economie met een
hogere toegevoegde
waarde en
productiviteit, meer
werkgelegenheid en
minder
milieubelasting.**

---

kundigen ook uit een vertegenwoordiger van de Consumentenbond en uit adviseurs van het Centraal Planbureau (CPB) en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM). Daarnaast komen milieuonderwerpen ook aan de orde in adviezen die door andere commissies worden voorbereid, zoals de Commissie Arbeidsomstandigheden, de Commissie voor Consumenten-

tenaangelegenheden en de Commissie Vervoersvraagstukken.

Zoals bekend is het adviesstelsel de afgelopen jaren flink in beweging geweest. Per 1 januari 1997 is sprake van een nieuwe adviesstructuur. Behalve de SER en de WRR bestaat het adviesstelsel voortaan uit zogenaamde sectorraden, adviesorganen die louter uit onafhankelijke deskundigen bestaan en veelal de onderwerpen van een departement bestrijken. Zo worden beleidsvragen op het terrein van het milieu in de nieuwe adviesstructuur primair aan de VROM-raad ter advisering voorgelegd. Meer nog dan in de oude situatie

schuilt de toegevoegde waarde van de SER in de combinatie van kennis en belang (maatschappelijk draagvlak), die hij in het publieke debat kan inbrengen. De participatie van maatschappelijke organisaties maakt het mogelijk een breed draagvlak voor beleid te bieden. Dat komt de uitvoerbaarheid ten goede. De SER-werkzaamheden beïnvloeden het gedrag van partijen die in de raad vertegenwoordigd zijn. Standpunten en argumenten worden bespreekbaar gemaakt, een brede belangenafweging wordt erdoor bevorderd. Door committering van partijen aan de afspraken in de SER (en in de Stichting van de Arbeid) vindt er een vertaling plaats naar het niveau van bedrijven en instellingen zodat het maatschappelijk optreden aan voorspelbaarheid wint. Overigens vindt ook beïnvloeding in de omgekeerde richting plaats: partijen geven een beleidsrichting aan die via advisering in het politieke debat wordt ingebracht.

Door zijn samenstelling - sociale partners én kroonleden - onderscheidt de SER zich dus duidelijk van andere adviescolleges.

Het Brundtland-rapport: startpunt van SER-advisering over milieu

Het is uiteraard niet mogelijk in enkele pagina's een volledige schets te geven van de SER-opvattingen over het milieu in het sociaal-economische beleid. Daarom beperkt deze bijdrage zich tot enkel thema's.

Het in 1987 verschenen rapport 'Our Common Future' (Brundtland-rapport) heeft zowel in internationaal als in nationaal verband een belangrijke agendazettende werking gehad. Door over dit rapport te adviseren (publicatienr. 89/06) verwierf het milieu definitief een plaats op de SER-agenda. Twee centrale

elementen uit het Brundtland-rapport:

* Het begrip *sustainable development* (duurzame ontwikkeling). Hieronder wordt een ontwikkeling verstaan, die voorziet in de behoeften van huidige generaties zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien.

* Economische groei en een beter milieu kunnen samengaan. Economische groei is nodig in ontwikkelingslanden om milieuaantasting (overbenutting van natuurlijke hulpbronnen) te voorkomen. Economische groei is in de geïndustrialiseerde landen onder meer noodzakelijk om naar energiezuinigere en schonere productieprocessen over te kunnen gaan en milieuefenissen (onder meer bodemverontreiniging) aan te kunnen pakken.

Het SER-advies gaat uitvoerig in op het begrip duurzame ontwikkeling en de beleidsimplicaties daarvan. Ook is een hoofdstuk gewijd aan een van de grondbeginselen van het milieubeleid: de vervuiler betaalt. Aanvaarding van dit beginsel, dat overigens al in 1972 door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) werd onderschreven, betekent dat de overheid de taak heeft de milieurekening zoveel mogelijk door de vervuilende personen en organisaties te laten betalen, liefst zo dicht mogelijk bij de bron. Met andere woorden: de milieukosten moeten worden geïnternaliseerd.

In latere SER-adviezen is in belangrijke mate op het advies over het Brundtland-rapport voortgebouwd. Verwezen wordt onder meer naar de adviezen over het NMP (89/17), het NMP-Plus (90/17) en het NMP2 (94/04 en 94/12). Daarnaast heeft het

Rapport 'Economie en milieu' van de Commissie van Economisch Deskundigen (CED) van de SER (91/18) een meer theoretische basis gelegd.

De overheid en het zelfregulerende vermogen van maatschappelijke actoren

In de loop der jaren is het accent in het milieubeleid verschoven van wat er moet gebeuren (doel- en taakstellingen) naar hoe dit in de praktijk moet worden bewerkstelligd (uitvoering). In het NMP2 vond dit een vertaling in een nieuwe sturingsfilosofie: zelfregulering binnen kaders. In deze filosofie staat het besef centraal dat de effectiviteit van het Nederlandse milieubeleid voor een belangrijk deel afhangt van de mate waarin maatschappelijke organisaties hierbij zijn betrokken. Dit raakt ook nauw aan de verantwoordelijkheidsverdeling van betrokken partijen.

Aan deze thematiek heeft de SER in zijn advies over het NMP2 (94/04) aandacht besteed: wat is de primaire verantwoordelijkheid van de overheid? En: wat is de positie van intermediaire organisaties en afzonderlijke ondernemingen/instellingen in het milieubeleid?

In de SER-optiek is de overheid te allen tijde verantwoordelijk voor de kaderstelling van het milieubeleid. Dat kader kan de vorm krijgen van algemene regels of normen/doelstellingen (al dan niet in wet- en regelgeving vastgelegd) of van beschikkingen (doelvoorschriften).

Een tweede overheidsverantwoordelijkheid heeft betrekking op de inzet van beleidsinstrumenten waarmee het zelfregulerend vermogen van maatschappelijke actoren wordt bevorderd en versterkt. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om de afstemming met de vergun-

ningverlening, de inzet van financiële instrumenten (bijvoorbeeld statiegeldsystemen), het scheppen van bepaalde voorzieningen of het geven van informatie. Neemt een doelgroep uitdrukkelijk zelf de verantwoordelijkheid op zich voor het halen van afgesproken taakstellingen, dan kan een beroep worden gedaan op de overheid: het scheppen van randvoorwaarden om die zelfregulering mogelijk te maken. Het gaat dan onder andere om de aanpak van 'free riders' en om het ontwikkelen van een geloofwaardig alternatief (als 'stok achter de deur') voor het geval zelfregulering niet van de grond zou komen. Verder kan de overheid in voorkomende gevallen een faciliterende rol vervullen, door het ter beschikking stellen van menskracht en financiële middelen.

Handhaving van de afgesproken taakstellingen is een derde verantwoordelijkheid van de overheid in het kader van zelfregulering.

Inschakeling bij het milieubeleid van een of meerdere intermediaire organisaties (brancheorganisaties, maar ook de Consumentenbond of de ANWB) kan een doelgroep beter bereikbaar maken. Een brancheorganisatie heeft daarbij een tweeledige rol: het voeren van overleg met de overheid (met name over het aangaan van een inspanningsverplichting) en het faciliteren en stimuleren van inspanningen van de aangesloten leden (bijvoorbeeld ondersteuning bij de opzet van een milieuzorgsysteem). Op een wat beperktere wijze kunnen ook andere instellingen en bedrijven (bijvoorbeeld nutsbedrijven) als intermediaire organisatie fungeren. Van geval tot geval moet worden bezien welk soort afspraken in welke vorm met een intermediaire or-

ganisatie (of via zo'n organisatie met een doelgroep) kan worden gemaakt. De afzonderlijke onderneming/instelling is primair verantwoordelijk voor de naleving van de taakstellingen, die zijn overeengekomen of publiekrechtelijk zijn vastgelegd. Dat houdt de verantwoordelijkheid in voor het kiezen van het meest doelmattige middel om de taakstelling te halen. Ook begint de controle op de naleving bij de onderneming/instelling.

Uiteraard is het tevens in het belang van ondernemingen om serieus met milieubelangen om te gaan. Niet in de laatste plaats spelen hierbij ook commerciële redenen zoals kostenreductie (door energie- en grondstoffenbesparing) en marketingoverwegingen (groen imago) een rol.

Economische groei en milieuambities

In zijn advies over het sociaal-economisch beleid tot de eeuwwisseling (het zogenoemde middellange-termijnadvies, publicatienr. 96/05) uit 1996 onderschrijft de SER de kabinetsdoelstelling van drie procent economische groei. Hoe verhoudt dit streven zich tot de hoge milieu-ambities?

In het perspectief van (middel)lange termijnontwikkelingen vindt de SER een discussie over het optimale groeipad voor het milieu niet erg vruchtbaar. Voor het milieu is immers niet zozeer het tempo van economische groei van belang, maar gaat het veel meer om de aard van de groei: wat betekent die hoge groei voor de energie- en grondstoffenbehoefte en voor de hoeveelheid afval?

En: worden additionele afvalstoffen hergebruikt?

In de moderne maatschappij spelen informatie en kennis (en daarmee samenhangend de computer) een steeds centralere rol. Naarmate de informatie-samenleving meer gestalte krijgt, kan economische groei ook steeds kennisintensiever worden en neemt de milieubelasting per (extra) eenheid product af. Om de hoge ambities op het terrein van welvaart, werk en milieu te realiseren is dan ook een sociaal-economisch beleid nodig dat zich vooral richt op de voortbrenging van hoogwaardiger en kennisintensievere goederen en diensten. We moeten, met andere woorden, naar een innovatieve economie met een hogere toegevoegde waarde en productiviteit, meer werkgelegenheid en minder milieubelasting. In het SER-advies

worden de contouren van het gewenste middellange-termijnbeleid uitgebreid geschetst.

Een milieuverantwoorde economische groei zal de weg naar duurzame ontwikkeling vergemakkelijken, doordat de gewenste wijzigingen in de productie- en consumptiepatronen sneller en minder pijnlijk tot stand kunnen komen. Immers, een hogere economische groei:

* kan de maatschappelijke acceptatie van een stringent milieubeleid helpen vergroten, doordat werkgelegenheid en reële inkomens dan minder onder druk staan;

* stelt bedrijven in staat de uitgaven aan R&D-inspanningen ten behoeve van schone technologie te verhogen en de toepassing van milieuvriendelijke tech-

---

**Fundamentele
milieuverbetering
blijft een kwestie
van lange adem.**

**Doorbraak-
technologieën
vragen om
aanzienlijke
investeringen.**

---

nicken te versnellen;

* schept meer financiële ruimte om hypotheken uit het verleden (zoals bodemverontreiniging) weg te werken.

Het voorgaande neemt natuurlijk niet weg dat op de korte termijn een hoge economische groei gepaard kan gaan met een extra uitstoot van (bepaalde) milieubelastende stoffen. In die situatie kan het wenselijk zijn om een deel van die (bovengemiddelde) groei van de materiële welvaart aan te wenden voor een krachtiger milieubeleid. Heel concreet kan dit worden toegepast op het energie- en klimaatbeleid. Dit beleid is gebaseerd op een lange-termijngroei-verwachting van gemiddeld 2,3%. Zou de economie de komende jaren structureel met 3% groeien, dan zal dit bij het huidige type economische groei hoogstwaarschijnlijk resulteren in een hoger energieverbruik en een grotere CO₂-uitstoot dan in de beleidsdocumenten is voorzien. Om in zo'n situatie toch de milieudoelstellingen te kunnen realiseren, zijn dan extra beleidsinspanningen nodig op terreinen als duurzame energie, energiebesparing, *Joint Implementation* of bosaanplant.

De nota over milieu en economie: wat adviseert de SER?

Mede met het oog op de nota 'Op weg naar een duurzame economie' heeft de SER in zijn laatste middellangetermijadvies een aantal bouwstenen aangeleverd om te komen tot een innovatieve economie, waarin een sterke terugdringing van de milieubelasting een kernelement vormt. Een complicatie voor Nederland is daarbij dat de afgelopen decennia de sterkst groeiende economische sectoren ook tot de meest milieubelastende behoorden: de chemische industrie, de aardolie-industrie,

het wegtransport, de luchtvaart, de intensieve veehouderij en de glastuinbouw.

In trefwoorden richt het SER-advies zich vooral op milieubewuste processen en productinnovaties en een milieuvriendelijke marktvrage; hieronder zal dit worden toegelicht. Naast zo'n generiek beleid is een scala van specifieke maatregelen nodig om milieubelastende sectoren als landbouw, verkeer en vervoer en energie in een meer duurzame richting om te buigen. Voor een uitwerking van dit specifieke beleid wordt verwezen naar het genoemde SER-advies.

Het is evident dat het milieubeleid zich voor een groot deel zal moeten richten op een terugdringing van zowel het gebruik als de milieubelasting van de *inputs* van het productieproces (grondstoffen en energie). Daarbij zal technologie (schoon produceren) een centrale rol moeten spelen. Hoewel met de inzet van technologie nog een enorme milieuwinst valt te boeken, is hiermee nog niet voldaan aan een noodzakelijke voorwaarde voor structurele duurzaamheid: het veel consequenter in rekening brengen van de milieukosten ('de vervuiler/gebruiker betaalt') door de inzet van het milieu-instrumentarium, via onderhandelingen of op vrijwillige basis (convenanten). Gebeurt dat niet of onvoldoende dan worden de milieukosten (of een deel daarvan) van de meeste gangbare producten feitelijk voor een groot deel op de gemeenschap en toekomstige generaties afgewenteld. De noodzakelijke aanpassing van productie en consumptie in een minder milieubelastende richting zal dan geen structureel karakter krijgen.

Bij milieuvriendelijk vervaardigde producten heeft het milieu wel een prijs.

Dit resulteert overigens niet per se in hogere kosten. Zo vindt door milieubewuste procesinnovatie immers een efficiëntere inschakeling van productiefactoren als grondstoffen en energie plaats en is daardoor ook sprake van economische baten. Daarbij is het mogelijk dat bedrijven met een bewuste milieustrategie op strengere beleidsmaatregelen anticiperen en daarmee een voorsprong op hun (passievere) concurrenten creëren (*'first mover'-effect*).

Bijzondere aandacht verdient in dit verband milieubewuste productinnovatie, waarbij al in de ontwerpfase van een nieuw product expliciet rekening wordt gehouden met de milieugevolgen tijdens de gehele productlevenscyclus. Er zijn vele voorbeelden van een milieubewuste bedrijfsstrategie die in een winwinsituatie resulteren: geringe milieubelasting, lagere kosten, milieuvriendelijk imago en grotere afzet. Dit neemt niet weg dat ook milieubewuste producten moeten concurreren op aspecten als prijs, kwaliteit, gebruikersgemak en dergelijke en zeker niet altijd succesvol zijn.

Een milieubewuste bedrijfsstrategie wordt tot nu toe slechts door een beperkte groep koplopers gehanteerd. Voor het gros van de bedrijven heeft 'schoon produceren' nog geen hoge prioriteit. Vandaar dat de overheid hier een rol heeft te spelen als informatieverschaffer (via Innovatiecentra en Branche Technologie Centra), stimulator (R&D-programma's, financiële prikkels) en normsteller (emissionenormen in nationaal en EU-verband). Vooral de milieugerichte productontwikkeling verdient bijzondere aandacht. De overheid moet hierbij op meerdere fronten tegelijk actief zijn. De SER doet hiervoor een aantal concrete suggesties. Fundamentele milieuverbetering blijft

echter een kwestie van lange adem. Echte doorbraken (doorbraaktechnologieën) vragen om aanzienlijke investeringen. Of deze kunnen worden terugverdiend en zo ja, op welke termijn is op voorhand nauwelijks te zeggen. Deze onzekerheid heeft onmiskenbaar een remmende invloed op initiatieven van het bedrijfsleven. De rol van de overheid is er hierbij veel meer een van kennismakelaar en facilitator dan van geldschietter. Zo kan de overheid het voortouw nemen tot strategische samenwerkingsverbanden (clustervorming) rondom innovatietrajecten met een grote uitstraling naar de Nederlandse industrie. Dergelijke samenwerkingsverbanden moeten hun doel echter niet voorbijschieten en ontwaarden in een ontoelaatbare concurrentiebeperking.

Behalve milieugerelateerde aanpassingen aan de aanbodkant is het ook nodig een grotere milieuvriendelijke marktvrage te creëren. Voor zover milieuvriendelijk produceren relatief hoge kosten met zich brengt, heeft dit type producten immers een prijsnadeel. Onderbrenging van milieuvriendelijke goederen en diensten (bijvoorbeeld gekoppeld aan een milieukeur) in het lage BTW-tarief vermindert dit prijsnadeel en bevordert de afzet. Vergelijkbare effecten mogen worden verwacht van maatregelen, die erop zijn gericht milieubelastende producten in een extra hoog BTW-tarief onder te brengen. Dergelijke ingrepen in de BTW-tarieven zijn echter een Europese aangelegenheid. Eerdere pogingen van de Nederlandse regering om in het Brusselse de BTW-tarieven beter te laten sporen met de mate van milieu(on)vriendelijkheid zijn mislukt. Toch vindt de SER dat de regering zich

moet blijven inzetten om zo'n verschuiving in EU-verband geaccepteerd te krijgen.

Daarnaast zou het milieu een centrale plaats moeten innemen in het aankoopbeleid van de overheid (*launching customer*) en andere grootgebruikers. Verder kan de overheid een milieuvriendelijker aankoopgedrag van consumenten stimuleren door (het faciliteren van) gerichte milieu-informatie. Ook zouden bedrijven sterker moeten worden aangemoedigd publiekelijk te rapporteren over hun milieuprestaties.

Tot slot

Op 18 juni jongstleden is de kabinetsnota 'Op weg naar een duurzame economie' over milieu en economie verschenen. De hiervoor geschetste algemene beleidslijnen zijn voor een belangrijk deel in deze nota terug te vinden. Terecht wordt in de slotparagraaf gesteld dat met deze nota het laatste woord nog lang niet is gezegd. Zo zullen in de nota over het fiscaal stelsel in de eenentwintigste eeuw, te verschijnen in september, hoogstwaarschijnlijk aanzetten worden gedaan voor een vergroening van het fiscale stelsel. Verder mag worden verwacht dat een en ander in het NMP3, dat eind 1997 zal worden uitgebracht, een nadere geïntegreerde beleidsmatige vertaling zal krijgen.

Uit de nota 'Op weg naar een duurzame economie' kan worden afgeleid dat ook de komende jaren een beroep zal worden gedaan op de bereidheid van onder meer de sociale partners om op belangrijke onderdelen van het milieubeleid een actieve bijdrage te leveren. Dit past ook in een ontwikkeling waarin het bedrijfsleven steeds vaker op de eigen maatschappelijke verantwoordelijkheid wordt aangesproken. Dat

ook de vakbeweging zich op dit terrein niet onbetuigd wil laten, blijkt uit de slottoespraak van De Waal op het FNV-congres op 31 mei 1997. De kersverse FNV-voorzitter roept daarin op eindelijk eens ernst te maken met een beleid waarbij verdere groei van de economie en de werkgelegenheid het milieu niet verder belasten. De Waal kondigt aan in de SER met werkgevers daarover afspraken te willen maken. In het juninummer van de Gids voor Personeelsmanagement formuleert hij het als volgt: "In het huidige klimaat kan worden gewerkt aan verdere kwaliteitsimpulsen voor onze economie. Meer investeringen in de fysieke en kennisinfrastructuur, zoals aanbevolen door de SER in zijn recente middellangetermijnadvies. Daarnaast vraagt een rigoreuze aanpak van de miliedruk niet alleen meer debat over de gewenste veranderingen in productie- en consumptiestructuur, maar ook veel investeringen. Deze kwalitatieve opgaven, met zeer kwantitatieve uitgaven, hebben wat ons betreft hogere prioriteit dan extra verbetering van de koopkracht, of het nog verder terugdringen van het financieringstekort, zoals in sommige discussies over een 'stabiliteitspact' wel eens wordt gesuggereerd. Maar dergelijke grote opgaven vragen om een volwaardige overleconomie, met actieve participatie van sociale partners en overheden."

Drs. C.A. van der Wijst is als wetenschappelijk medewerker werkzaam bij de SER en secretaris van de Commissie Duurzame Ontwikkeling.